

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวินิจฉัยเรื่อง การศึกษาเรื่องสาขาวิชาของกรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ผู้วิจัยได้ตอบปัญหาที่ต้องการทราบตามที่ได้ตั้งวัตถุประสงค์ไว้ โดยเนื้อหาในบทที่ ๒ ได้ตอบวัตถุประสงค์ที่ว่า เพื่อศึกษาเรื่องกรรมและการให้ผลของกรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่า กรรม คือการกระทำ ได้แก่ เจตนา (ความตั้งใจ ความตั้งใจ) ที่เป็นกุศล (สุจริต) หรืออกุศล (ทุจริต) เป็นเหตุให้ทำกุศลกรรมหรืออกุศลกรรมทางกาย ทางวาจา และทางใจ เมื่อได้กระทำกุศลกรรมหรืออกุศลกรรมสำเร็จไปแล้ว กุศลหรืออกุศลกรรมนั้นจะเป็นปัจจัยให้เกิดผลตามสมควรแก่กรรมนั้น ๆ กล่าวคือ กรรม หมายถึง การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาเป็นหลัก โดยการกระทำสามารถแสดงออกได้ทางกาย ทางวาจาและทางใจ หากการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาชั่ว เรียกว่า อกุศลกรรม และหากการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาที่ดี เรียกว่า กุศลกรรม ซึ่งกรรมทั้งหมดเกิดจากการกระทำของผู้กระทำและผู้กระทำต้องเป็นผู้รับผลของการกระทำนั้นเอง ที่เรียกว่า วิบาก แปลว่า ผลที่เกิดขึ้น หมายถึง ผลแห่งกรรม กรรมที่บุคคลประพฤติทางกาย วาจาและใจ ทั้งที่เป็นกุศลและอกุศล ย่อมมีผลแห่งการกระทำเสมอ วิบากจะเป็นประดุจเงาติดตามกรรม โดยมีกรรมเป็นเหตุและวิบากเป็นผลเสมอ

กรรมมีหลายประเภทแตกต่างกันตามลักษณะที่ใช้ที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกและคัมภีร์อรรถกถา การจำแนกกรรมในพระไตรปิฎก สามารถจำแนกได้ดังนี้คือ กรรมแบ่งตามคุณภาพหรือสาเหตุที่เกิดกรรม เรียกว่า กรรม ๒ คือ อกุศลมูล คือ บุคคลทำกรรมเพราะมี โลภะ โทสะ โมหะ ทางกาย วาจา ใจ จัดเป็น อกุศลกรรม มีผลทำให้เป็นทุกข์ กุศลมูล คือ บุคคลทำกรรมเพราะมี อโลภะ อโทสะ อโมหะ ทางกาย วาจา ใจ จัดเป็นกุศลกรรม มีผลทำให้เป็นสุข กรรมแบ่งตามทางที่ทำ เรียกว่า กรรม ๓ คือ กายกรรม คือ กรรมทำด้วยกาย หรือการกระทำทางกาย วจีกรรม คือ กรรมทำด้วยวาจา หรือการกระทำทางวาจา มโนกรรม คือ กรรมทำด้วยใจ หรือการกระทำทางใจ ซึ่งมโนกรรมนั้นสำคัญที่สุด เพราะคนต้องคิดก่อนแล้วจึงจะแสดงออกทางวาจา ดังนั้นกายกรรมและวจีกรรม จึงออกมาจากมโนกรรมนั่นเอง ที่ว่ามีโทษมากก็เพราะว่า มโนกรรมนั้น รวมไปถึงความคิด ความเห็น ความเชื่อ ที่เรียกว่า “ทิวฐิ” ทิวฐินี้เป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของบุคคล พระพุทธเจ้าตรัสถึงความมีจิตประทุษร้าย กล่าวคือจิตขุ่นมัวด้วยกิเลสมีราคะ เป็นต้น ปรากฏใน ปทุมสูตร ความว่า พระพุทธเจ้าทรงรู้บุคคลบางคน ผู้มีจิตประทุษร้ายแล้วในโลกนี้ จึงทรงขยายเนื้อความนี้ให้ชัดแก่ภิกษุในที่กล่าวว่า ถ้าบุคคลนี้ตายในขณะนี้ ต้องไปเกิดในนรก เพราะจิตของเขาถูกประทุษร้าย เขาเป็นอย่างนั้น เหมือนถูกนำไปฝังไว้ ก็เพราะเหตุที่มีจิตถูกประทุษร้าย สัตว์ทั้งหลายจึงไปสู่ทุกคติ กรรมแบ่งตามกรรมที่มี

ความสัมพันธ์กับวิบาก เรียกว่า กรรม ๔ คือ กรรมดำ (อกุศลกรรม) มีวิบากดำ (เป็นเหตุให้เกิดในอบาย) กรรมขาว (กุศลกรรม) มีวิบากขาว (เป็นเหตุให้เกิดในสวรรค์) กรรมทั้งดำทั้งขาว มีวิบากทั้งดำทั้งขาว (กรรมมีวิบากทั้งเป็นสุขและเป็นทุกข์) กรรมไม่ดำไม่ขาว มีวิบากไม่ดำไม่ขาว (เจตนากรรมในมรรคทั้ง ๔ ซึ่งทำให้สิ้นกรรม) เป็นไปเพื่อความสิ้นกรรม กรรมประเภทนี้ เป็นกรรมที่มีเป้าหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา มีเจตนาเพื่อจะละกรรมดำ กรรมขาว และกรรมทั้งดำทั้งขาว

กรรมนี้ถือว่าเป็นกฎอย่างหนึ่งซึ่งมักจะเรียกว่า กฎแห่งกรรมหรือกรรมนิยาม กฎแห่งกรรมเป็นกฎเกณฑ์แห่งเหตุและผลอย่างหนึ่ง กฎแห่งกรรมในพระไตรปิฎก มีความหมายและนัยยะที่บ่งชี้ให้เห็นว่ากฎแห่งกรรมนั้น ไม่ว่าบุคคลใดเป็นผู้กระทำความผิดนั้นก็ส่งผลให้แก่บุคคลนั้น กฎของธรรมชาตินั้นเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเองและกฎแห่งกรรมซึ่งเป็นกฎธรรมชาติอย่างหนึ่งนั้นก็มีหลักอยู่ว่า เมื่อกระทำสิ่งใดไว้ ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม ผู้ที่กระทำย่อมได้รับผลของการกระทำนั้น ผู้อื่นไม่สามารถมารับผลแห่งการกระทำแทนได้ กฎแห่งกรรม ถือได้ว่าเป็นอีกเรื่องหนึ่งที่มีความสำคัญในทางพระพุทธศาสนา บุคคลที่ไม่รู้จักกฎแห่งกรรมหรือหลักความจริงในชีวิต ก็อาจจะเกิดความท้อแท้ในการทำความดี เพราะทำไปแล้วไม่เกิดผลตามที่ตนต้องการ การเชื่อกฎแห่งกรรมนั้น โดยสรุปก็คือหลักแห่งการพึ่งตนเองหรือการทำตนเองให้ประเสริฐขึ้นนั่นเอง ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ทรงค้นพบและทรงสั่งสอนพุทธบริษัทเป็นหลักสำคัญในพระพุทธศาสนา เพราะชีวิตของเราทุกคนนั้น ถูกควบคุมไว้ด้วยกฎแห่งกรรม หากใครกระทำผิดกฎแห่งกรรมแล้วจะมีผลต่อการดำเนินชีวิต จะต้องได้รับความทุกข์ทั้งในปัจจุบันและอนาคต ซึ่งการกระทำและผลแห่งการกระทำนั้น ย่อมสมเหตุสมผลกัน คือบุคคลทำสิ่งใด ย่อมได้สิ่งนั้น ผู้ทำกรรมดีย่อมได้รับผลดี ผู้ทำกรรมชั่วย่อมได้รับผลชั่ว ผลแห่งการกระทำนั้น ในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า วิบากกรรม หรือการให้ผลของกรรม พระอรหันตญาณได้รวบรวมคำสอนเรื่องกรรมมาจัดไว้เป็นหมวดหมู่ เพื่ออธิบายขยายความเพิ่มเติมจากพระไตรปิฎกให้ได้ความชัดเจนมากยิ่งขึ้น แล้วสรุปย่อลงมาเป็นเพียงกรรม ๓ เท่านั้น คือ ๑. กรรมให้ผลในปัจจุบันภพคือในภพนี้ ๒. กรรมให้ผลในภพที่จะไปเกิดคือในภพหน้า ๓. กรรมให้ผลในภพต่อ ๆ ไป

เนื้อหาในบทที่ ๓ ได้ตอบวัตถุประสงค์ที่ว่า เพื่อศึกษาเรื่องเศษวิบากของกรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่า ในทางพระพุทธศาสนามีความเชื่อในเรื่องการสิ้นกรรม เพราะชีวิตปุณฺณทำกรรมอยู่เสมอ สาเหตุสำคัญที่ทำให้บุคคลทำกรรมคือ กิเลส ประกอบไปด้วย โลภะ โทสะ โมหะ เมื่อทำกรรมอันใดแล้วย่อมได้รับผลคือ วิบาก เป็นวิภูษะคือ กรรม กิเลส วิบากเมื่อหมดกิเลสก็ไม่ทำกรรมอีก จึงไม่มีผลของกรรมที่จะต้องรับ การดับกรรมต้องดับที่สาเหตุการเกิดกรรมคือ ดับผัสสะ ไม่ให้เกิดกิเลสขึ้น ไม่ประกอบกรรมชั่วและกรรมดีได้อีก โดยปฏิบัติตามหลักของมรรคมืองค์ ๘ บรรลุเป็นพระอรหันต์ ซึ่งการกระทำของพระอรหันต์ที่ปราศจากกิเลส จึงไม่จัดเป็นกรรม เป็นเพียงกิริยาและไม่มีวิบาก อนึ่งหากพระอรหันต์นิพพานแล้วการให้ผลของกรรมก็สิ้นสุดลง ไม่ต้องรับกรรมใด ๆ อีกต่อไป หากพระอรหันต์ที่ยังดำรงเบญจขันธ์อยู่ ที่เรียกว่า สอุปาทิเสสนิพพาน แม้จะสิ้นกรรมไปแล้วก็ตาม แต่ยังคงได้รับผลกรรมที่กระทำไว้ในอดีต ที่เรียกว่า เศษวิบากของกรรม ดังคำบาลีที่ว่า วิปากาวเสส แปลว่า การเหลือลงแห่งวิบาก ซึ่งลักษณะการให้ผลของเศษวิบากกรรม

นั่น พระพุทธเจ้าได้ทรงอธิบายไว้ในมหากรรมวิภังคสูตร ซึ่งเป็นพระสูตรที่แสดงถึงเรื่องกรรมและการให้ผลของกรรม ที่มีความครบถ้วนสมบูรณ์มากที่สุด กล่าวคือในพระสูตรนี้ ได้แสดงถึงกรรมที่บุคคลทำไว้ในอดีตให้ผลในอนาคตคือชาติหน้า กรรมที่ทำในชาตินี้ให้ผลในชาตินี้ และกรรมที่ทำในชาตินี้ ซึ่งจะให้ผลในชาติหน้าและชาติต่อไป อีกทั้งในพระสูตรนี้ ยังแสดงให้เห็นว่าคนที่ทำแต่กรรมชั่วในปัจจุบัน เมื่อตายไปแล้วต้องไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรกทุกคน เป็นเรื่องที่ยังไม่แน่ และคนที่ทำแต่กรรมดีในปัจจุบัน เมื่อตายไปแล้วต้องไปเกิดในสวรรค์ทุกคน ก็เป็นเรื่องที่ยังไม่แน่อีกเหมือนกัน ทั้งนี้ก็เพราะว่ามีกรรมที่ทำไว้ในชาติก่อน ๆ มาเป็นตัวแปรร่วมด้วย เช่น คนที่ทำแต่กรรมชั่วในชาตินี้ บางคนตายแล้วไปเกิดในสวรรค์ก็มี เพราะกรรมดีที่ทำไว้ในชาติก่อน ๆ ให้ผลเป็นสุขก่อนกรรมชั่วที่เขาทำในชาตินี้ ส่วนคนที่ทำแต่กรรมดีในชาตินี้ บางคนตายแล้วไปเกิดในอบายก็มี เพราะกรรมชั่วที่ทำไว้ในชาติก่อน ๆ ให้ผลเป็นทุกข์ก่อนกรรมดีที่เขาทำในชาตินี้นั่นเอง ไม่ว่าจะกระทำการกรรมประเภทใด ชนิดใด ย่อมจะให้ผลในแง่ของระยะเวลาเป็น ๓ อย่างคือ ๑) ให้ผลในชาติปัจจุบัน ๒) ให้ผลในชาติถัดไป ๓) ให้ผลในชาติต่อ ๆ ไป หรืออาจจัดให้ย่อเข้าคือ ให้ผลในชาติปัจจุบัน และให้ผลในชาติอื่น ๆ ซึ่งนับแต่ชาติถัดจากชาติปัจจุบัน และชาติอื่น ๆ นั้นเอง ซึ่งชาติอื่น ๆ นี้ เป็นวิบากแห่งกรรมแบบข้ามภพข้ามชาติ และให้ผลจนกว่าจะสิ้นเชื้อกิเลส หรือจนกระทั่งชาติที่สามารถบรรลุมรรคผลนิพพานได้ จึงจะหมดการให้ผลแบบข้ามภพข้ามชาติอีก แต่จะเหลือเพียง “เศษวิบากกรรม” ดังเช่นกรรมในปางก่อนของพระพุทธเจ้า ที่พระองค์ทรงกระทำไว้ในอดีต ตั้งแต่ยังมีได้เป็นพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นอกุศลทั้งสิ้น ย่อมชี้ให้เห็นว่ากรรมที่ทำแล้วไม่ว่าดีหรือชั่วก็ตาม ย่อมคอยโอกาสให้ผลอยู่ตลอดเวลาตราบที่ผู้ทำกรรมยังเวียนว่ายตายเกิด แม้ชาติสุดท้ายจะได้บรรลุอรหัตผลแล้ว แต่โดยเหตุที่ยังมีชีวิตอยู่ ซึ่งชีวิตนี้เกิดมาจากกรรม ฉะนั้นยังคงต้องได้รับผลอยู่ดี พระพุทธเจ้าเองก็เช่นกัน แม้จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าแล้วแต่ผลของกรรมที่ยังเหลืออยู่ ก็ยังหาโอกาสให้ผลอยู่เป็นระยะ ผลของกรรมบางอย่างก็ให้ผลมาแล้วแต่ยังมีเศษเหลืออยู่ แต่ผลของกรรมบางอย่างก็ยังมีได้ให้ ผลของกรรมเลยมาให้ผลเต็มในชาตินี้ แม้กระทั่งพระอรหันตสาวก เช่น พระมหาโมคคัลลานเถระ แม้จะสิ้นกิเลสบรรลุเป็นพระอรหันต์แล้วในชาตินี้ แต่หากเศษวิบากกรรมยังเหลือ ก็ยังคงรับผลต่อ แต่จะไม่ติดไปในภพชาติอื่น ๆ อีกต่อไป การเหลือลงแห่งวิบากหรือเศษวิบากของกรรม จะใช้กับการเรียกผลของกรรมเฉพาะของผู้บรรลุอรหัตผลแล้วเท่านั้น เพราะท่านหยุดกรรมนั้นแล้วเมื่อบรรลุอรหัตผล เมื่อขันธยังเป็นไปอยู่ การกระทำของท่านไม่เรียกว่า กรรม สักแต่ว่าเป็นกิริยา กระนั้น ตราบที่ท่านยังไม่ดับขันธ ก็ยังต้องเสวยเศษวิบากของกรรมที่ยังหลงเหลืออยู่

เนื้อหาในบทที่ ๔ ได้ตอบวัตถุประสงค์ที่ว่า เพื่อศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างกรรมและเศษวิบากกรรมกับสังสารวัฏ ทั้งหมดล้วนมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน กล่าวคือ สังสารวัฏคือการเวียนตายเวียนเกิด การเวียนว่ายตายเกิด การเวียนว่ายตายเกิดเป็นวงกลม โดยใจความหมายถึง สิ่งที่มีชีวิตโดยเฉพาอย่างยิ่งคือมนุษย์ ที่มีการเกิดแล้วตาย ตายแล้วเกิดใหม่ วนเวียนอยู่อย่างนี้อย่างไม่มีวันจบสิ้น ไม่มีจุดเริ่มต้นไม่มีจุดจบ หรือไม่มีเบื้องต้นไม่มีเบื้องปลาย เพราะเหล่าสัตว์มีวิขาเป็นเครื่องกันปัญญา และมีกิเลสตัณหาเป็นเครื่องผูกไว้ให้ยึดติดกับสิ่งทั้งปวง จึงต้องวนเวียนอยู่ใน

สังสารวัฏ โดยมีกรรมเป็นปฐมเหตุ ตามพระพุทธดำรัสที่ว่าเจตนาเป็นกรรม หมายถึงบุคคลมีเจตนาจึงกระทำความกรรม โดยมีแรงกระตุ้นใจชนิดต่าง ๆ ที่สำคัญได้แก่ โลภะ (ความโลภ) โทสะ (ความโกรธ) โมหะ (ความหลง) ที่เรียกว่า กิเลส ซึ่งเป็นรากเหง้าของกรรมฝ่ายชั่วเป็นอกุศลมูล เป็นเหตุให้บุคคลสร้างอกุศลกรรม ในทางตรงกันข้าม หากแรงกระตุ้นเป็นอโลภะ (ความไม่โลภ) อโทสะ (ความไม่โกรธ) อโมหะ (ความไม่หลง) ซึ่งเป็นรากเหง้าของกรรมฝ่ายดีเป็นกุศลมูล เป็นเหตุให้บุคคลสร้างกุศลกรรม ดังนั้น ทั้งอกุศลมูลและกุศลมูลเป็นมูลเหตุให้บุคคลก่อกรรมต่าง ๆ ทั้งอกุศลกรรมและกุศลกรรม จึงกล่าวว่า กิเลสเป็นเหตุให้เกิดกรรม เมื่อเกิดกรรมแล้วย่อมมีผลของกรรมที่เรียกว่า วิบาก คือผลแห่งการกระทำนั้นย่อมให้ผลอย่างแน่นอน และวิบากนี้ก็เป็นปัจจัยให้สร้างกิเลสต่อไป วนเวียนไม่มีจุดจบ ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า บ่อเกิดแห่งสังสารวัฏได้แก่ กรรมดีและกรรมชั่ว ดังนั้น กรรมคือการกระทำจึงมีอยู่ ๒ ประเภทคือ กรรมดีและกรรมชั่ว ตามหลักของพระพุทธศาสนา กรรมดีย่อมเป็นทางนำไปสู่สุคติ ส่วนกรรมชั่วเป็นทางนำไปสู่ทุกข์ การที่กรรมเป็นหนทางนำไปสู่สุคติและทุกข์เช่นนี้ เรียกว่า กรรมบถ แปลว่า ทางแห่งกรรม หมายถึง ทางที่นำเหล่าสัตว์ไปเกิดในสุคติภูมิและทุกข์ภูมิ กรรมบถนี้จึงแบ่งออกเป็น ๒ ประเภทคือ อกุศลกรรมบถและกุศลกรรมบถ

การที่บุคคลยังกระทำความกรรมอยู่ก็เพราะสาเหตุของความยึดมั่นถือมั่นในภพหรือภวตัณหา อันมีมานะและทิฐิในอัตตาเป็นตัวสนับสนุน ทำให้ไม่รู้สภาวะธรรมตามความเป็นจริง จึงต้องเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ เลิกอุปทานก็จะถึงนิพพาน ละกิเลสเสียได้ เข้าถึงนิพพานอันเป็นที่สิ้นสุดแห่งสังสารวัฏ

สังสารวัฏจึงสัมพันธ์กับกรรมอย่างเป็นห่วงและลูกโซ่ ซึ่งสันกรรมก็สันสังสารวัฏ อย่างไรก็ดี กรรมนั้นมีผลวิบากอันรุนแรง ไม่มีผู้ใดจะต้านทานได้ ในชาติสุดท้ายที่บุคคลบรรลุปะระอรหันต์ ตราบใดที่ยังดำรงชีพอยู่ เศษวิบากของกรรมก็ยังตามให้ผลอยู่ตราบนั้น จริ่งอยู่พระอรหันต์แม้จะได้ชื่อว่าผู้ละบุญและบาปได้แล้ว การกระทำถือว่าเป็นสักแต่กิริยา ไม่เป็นกรรม แต่เมื่อท่านยังอยู่ในภาวะของสุอุปาทิเสสนิพพาน ก็ยังต้องเสวยผลของเศษวิบากกรรมในอดีตอยู่ ดังกรณีของพระมหาโมคคัลลานเถระ ถูกโจรฆ่าเป็นอาทิ อย่างไรก็ตาม จากข้อสรุปผลการวิจัยที่กล่าวมานั้น แสดงแต่เพียงเศษวิบากของกรรม ของผู้บรรลุพระอรหันต์แล้วเท่านั้น และกล่าวเฉพาะเศษวิบากของกรรมที่เป็นฝ่ายอกุศล ซึ่งเป็นรายละเอียดที่ช่วยยืนยันการกระทำกรรมที่เป็นอกุศล แม้ว่าจะบรรลุพระอรหันต์แล้วก็ตาม ยังต้องได้รับผลของเศษวิบากกรรมเมื่อยังไม่นิพพาน ซึ่งเป็นกฎของกรรมที่มีความเที่ยงตรงยุติธรรม เป็นไปตามกฎธรรมชาติ และสัตว์โลกทุกชีวิตก็อยู่ภายใต้กฎแห่งกรรมทั้งสิ้น อย่างไรก็ตาม แม้พระอรหันต์จะได้รับผลวิบากของกรรม แต่จิตใจของท่านจะไม่หวั่นไหวในทุกข์ หรือข้อใดข้อหนึ่งตามโลกธรรม ๘ จะมีเพียงแต่ทุกข์ทางกายเท่านั้น เพราะท่านเป็นมนุษย์ ทั้งนี้ ได้ยกตัวอย่างความทุกข์ทางกายของพระสารีบุตร เมื่อใกล้จะนิพพานมาแสดงไว้ด้วย

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับเศววิบากของกรรมทำให้เห็นว่า เรื่องเศววิบากของกรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนามีรายละเอียดอีกมากที่ควรจะศึกษาเพิ่มเติม หากทำการ研究会ทำให้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับเศววิบากของกรรมในแง่มุมอื่น ๆ อย่างครบถ้วน เนื่องจากการศึกษาวิจัยมีเวลาจำกัด ผู้วิจัยจึงเห็นว่าควรทำการศึกษาวิจัยในเรื่องต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

๑. การศึกษาเปรียบเทียบเศววิบากของกรรมระหว่างอริยบุคคลกับปุถุชนที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

๒. ศึกษาการได้รับผลของเศววิบากของกรรมผู้เป็นอริยบุคคลกับผู้เป็นปุถุชนที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

๓. การศึกษาเปรียบเทียบเศววิบากของกรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทกับในคัมภีร์พระพุทธศาสนาฝ่ายนิกาย

๔. การศึกษาความเชื่อเรื่องเศววิบากของกรรมในสังคมไทยปัจจุบัน

๕. การศึกษาทฤษฎีที่ไปเกิดของผู้ที่ได้รับเศววิบากของกรรม

๖. การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างเศววิบากของกรรมกับสังสารวัฏ

๗. การศึกษาเรื่องกรรมวิบากของพระพุทธศาสนานิกายต่าง ๆ ในคัมภีร์กถาวัตถุแห่งพระอภิธรรมปิฎก